

DE CANON VAN NEDERLAND IN HET NEDERLANDS OPENLUCHTMUSEUM

De presentaties in de zalen 1 t/m 4 werden gemaakt in nauwe samenwerking met het Rijksmuseum in Amsterdam, partner in de *Canon van Nederland*.

ZAAL 1 *LEVEN IN EEN DAG*

In de eerste zaal nemen mensen van het heden tot in het verre verleden de bezoeker mee de tentoonstelling in. Ze doen daarbij alledaagse dingen: eten, licht maken en (als kinderen) spelen. Deze dagelijkse bezigheden zijn van alle tijden, maar veranderden wel in de loop van de geschiedenis. Licht maken was eeuwenlang vuur maken met behulp van hout en turf en, recenter, kolen, gas en elektriciteit. En als het donker werd...was het écht donker. Voedsel moest vaak zelf worden gevangen en het bereiden ervan ging anders dan vandaag de dag. Gelukkig spelen kinderen altijd en overal met alles, ook toen het woord *games* nog een volstrekt andere betekenis had. De bezoeker begint in deze zaal in het heden en eindigt in de prehistorie, op het moment waar zaal 2 begint.

ZAAL 2 *HET VERHAAL VAN NEDERLAND*

Een reis door de geschiedenis van ons land. In tien enorme 'filmsets', opgesteld in de koepel, zie je, hoor je en voel je de hoogte- en dieptepunten van ons land, van 'hunebed tot heden'. De filmsets zijn gebaseerd op de 'Tien Tijdvakken' die worden gebruikt in het onderwijs. Elk tijdvak vertelt aan de hand van één of meer Canon-vensters het verhaal van een bepaalde periode uit de Nederlandse geschiedenis aan de hand van digitale technieken, games, geluids- en filmopnamen, teksten en natuurlijk authentieke, historische voorwerpen. In elk tijdvak is een hedendaags voorwerp toegevoegd dat de link naar het heden legt en is er de interactie 'En nu jij' waarin de bezoeker zich kan verplaatsen in iemand zoals zichzelf, maar dan eeuwen geleden. Aan het eind is ten slotte een groepsportret mogelijk waarin men zich 'door de geschiedenis heen' kan fotograferen.

De bezoeker ziet, hoort en ervaart dat in elk tijdvak een verandering optreedt. Daarbij staan vooral 'de gewone mensen' centraal. Door een persoon, een voorwerp, een gebeurtenis of een reeks van gebeurtenissen treedt een dynamiek op die weer een nieuwe periode inleidt. Het *Verhaal van Nederland* is daarom altijd spannend en leerzaam. De bezoeker wordt meegenomen op een reis door vele eeuwen, zal zich niet vervelen én misschien ook even stilstaan bij zijn eigen leven in het heden. Helden en schurken, vrede en voorspoed, oorlog en ondergang, koningen en keizers, soldaten en boeren, slaven en heersers: ze komen allemaal langs in de *Canon van Nederland*.

1. TIJDVAK 10.000 V C – JAAR 0 VAN ROND TREKKEN NAAR VASTE WOONPLAATS

Venster: Hunebedden

Rond 5.300 voor Christus vestigden de eerste boeren zich in wat nu Zuid-Limburg is. In de rest van 'Nederland' trokken toen nog jagers en verzamelaars rond, zonder vaste verblijfplaats. Zo'n 2.000 jaar bleven de twee verschillende levenswijzen naast elkaar bestaan maar uiteindelijk 'won' het boerenbestaan. Boeren besteedden aandacht aan het begraven van hun doden en in Drenthe bouwden ze daar de beroemde hunebedden voor (ca. 3.000 v C). Verschillende voorwerpen uit het Rijksmuseum voor Oudheden (Leiden) zijn te zien: werktuigen van been (gewei), steen, kwartsiet en hout tonen het dagelijks leven in deze periode.

Object: Uniek is, dat het skelet van de oudste bewoonster van Nederland wordt getoond, de 'oermoeder van Nederland' zou je kunnen zeggen. Zij werd gevonden tijdens werkzaamheden rondom de Betuwelijn en kreeg daarom de naam 'Trijntje'. De vrouw overleed zo'n 7.500 jaar geleden tussen haar 40ste en 60ste levensjaar, was 1.58 m lang, moeder van meerdere kinderen en kreeg – heel bijzonder – een officiële begrafenis. Het is voor het eerst dat het publiek het skelet kan zien.

Heel bijzonder zijn daarnaast de vuurstenen van 10.000 jaar geleden, een tijd waarin je nog naar Engeland kon lopen als je dat wilde. Lopen? Inderdaad: de Noordzee lag toen nog droog.

Decor: Bomen en grote 'zwerfkeien' verbeelden de tijd. In de verte zien we boeren aan het werk en jagers op jacht.

Games: *Eten we vanavond hert of hazelnoten?* Geprobeerd kan worden in de game *Drijfjacht* een enorm edelhert te vangen dat kris-kras door het bos rent. In de game *Verzamelen* moet de speler vruchten, noten en paddenstoelen bij elkaar rapen. Maar wat is voedzaam – en wat giftig?

2. TIJDVAK 0 – 500 A.D. GERMANEN EN ROMEINEN

Venster: Limes

Nederland werd 350 jaar lang voor de helft bezet door de Romeinen: de Rijn was de noordgrens ('limes') van het immense Romeinse Rijk. De limes werd bewaakt met wachttorens, forten en legerkampen. Boven de rivieren waren de Germaanse stammen de baas maar beide volken hadden intensief contact met elkaar. De Romeinen importeerden hun taal, geld, culinaire gewoonten, geloof en dagelijkse gebruiken die door de lokale bevolking langzamerhand werd overgenomen. Aan de andere kant ronselden de Romeinen vele Germanen voor hun legers en zij dreven met elkaar handel. Langs de Rijn ontstond een half-Germaanse, half Romeinse cultuur.

Object: Aardewerk, munten, bronzen paardentuig, wapens en gebruiksvoorwerpen vertellen het verhaal van de Romeine-Germaanse mengcultuur die eeuwenlang langs de Rijn standhield. Symbool hiervan is een uit het Rijksmuseum voor Oudheden afkomstig Romeins altaar (c. 150-250 AD) voor een godin, Nehalennia genaamd. Zij was beschermster van vissers en zeelieden en oorspronkelijk inheems maar in de loop van de tijd 'verromeinste' de godin. Aan het einde van deze periode ging het machtige Romeinse rijk ten onder en ontstond een nieuwe politieke en economische situatie.

Decor: Een Romeinse wachttoren, palissade en marktkraam geven dit tijdvak weer. Er is ook een doorkijkje naar de tempel van Nehalennia waar wordt geofferd. Op de achtergrond is de Rijnsoever te zien waar handel wordt gedreven en een Romeins schip langs vaart.

Game: *Wie doet de beste koop?* Germanen en Romeinen dreven intensief handel waarbij de laatsten zeer gewilde luxeproducten konden aanbieden. En ze brachten hun geld mee, als vervanging van de ruilhandel. Hoeveel munten is dat mooie glaswerk waard? Hoeveel munten die 'nieuwewetse' kip? De spelers moeten flink met elkaar onderhandelen.

3. TIJDVAK 500 – 1000 ONDERDEEL VAN EEN CHRISTELIJK RIJK

Vensters: Willibrord, Karel de Grote

Na het vertrek van de Romeinen namen de Franken ten zuiden van de Rijn de macht over. Een paar eeuwen daarna begon de verspreiding van het christendom toen de Engelse monnik Willibrord zich in Utrecht vestigde (700 AD). De Franken waren toen al christen, de Friezen bekeerden zich later maar heidense geloven en christendom bestonden nog heel lang naast elkaar. Weer een eeuw later (800) was een groot deel van Europa weer verenigd onder één keizer, dit keer Karel de Grote. Het was het welvarende Frankische Rijk waarin de handel bloeide en het officiële schrift 'de Karolingische minuskel' was dat op kloosterscholen aan jongens werd geleerd.

Object: Er is een 1200 jaar oud wastablet te zien met een schrijfstift, gesneden uit been, destijds gebruikt om te schrijven. Voorwerpen als sleutels, sieraden (zegelring, ooring), aardewerk, en munten tonen de eerste christelijke symbolen in deze tijd; gebruiksvoorwerpen tonen hoe het leven in Dorestad, het 'Rotterdam' van deze tijd, bloeide. In de vroege Middeleeuwen moet een inwoner daar een slechte dag hebben gehad. Hij of zij verloor bij het waterhalen een emmer van hout en ijzer in een put. Meer dan 1.000 jaar later werd hij teruggevonden, vrijwel geheel intact. Bordspelen waren toen net zo populair als nu. Uit de 9de eeuw zijn er fiches van een spel dat wellicht *hnefatafl* werd genoemd: een soort dammen.

Decor: Het decor voor dit tijdvak wordt gevormd door een kerkje en een woonhuis in aanbouw. Daarnaast staat een 'heilige boom' want heidens en christelijk geloof bleven lang naast elkaar bestaan. Op de achtergrond het zicht op de rivier vanuit Dorestad.

Game: *De digitale wastablet.* De speler krijgt verschillende Latijnse woorden in de Karolingische minuskel te zien die hij moet overschrijven (en dat is helemaal niet zo gemakkelijk!).

4. TIJDVAK – 1000-1500 DE OPKOMST VAN DE STEDEN

Venster: de Hanze

In deze periode begonnen 'de late Middeleeuwen' (1270-1500). Dorpen werden steden, het groeiend aantal bewoners en de bloeiende handel maakten dat deze na verloop van tijd steeds machtiger werden. Sommige steden (Zwolle, Kampen, Deventer, Zutphen) gingen een handelsnetwerk met buitenlandse steden aan dat onderdeel uitmaakte van een groot internationaal verband, de *Hanze* geheten. Doel: handel drijven en geld verdienen met goederen uit de Oostzee: zout, graan, vis, wijn, bier en ijzer. De adel en de kerk verloren aan

invloed ten opzichte van de kooplieden (burgers) en daar verzetten ze zich tegen – tevergeefs.

Object: Kolfstokken (voorlopers van golfclubs), glaswerk, weeginstrumenten, bakstenen, gereedschappen en munten getuigen van een steeds welvarender wordende 'natie'. Veel objecten zijn afkomstig van gezonken schepen, hetgeen alles zegt over de drukke handelsroutes over zee. Een leprapatiënt moest een klepper bij zich dragen om gezonde mensen te waarschuwen dat hij in de buurt was. De patiënt nam zijn leprozenklepper (ca. 1425) waarschijnlijk mee aan boord van een schip dat helaas ook zonk in de Zuiderzee.

Decor: Een stadspoort geeft toegang tot een raadhuis (waar het stadsbestuur zetelde en waar recht werd gesproken) met op de achtergrond een groot koggeschip dat in de haven ligt. Er is ook een waag en een winkel met huiden uit het verre Rusland.

Game: *Drie sleutels*. Drie spelers zijn nodig om een kluis (samen én op tijd!) te openen. Daarin blijken zich belangrijke documenten te bevinden die het verhaal vertellen van de Middeleeuwse stad. In het spel *Kansen met de Hanze* bedienen twee spelers met een echt roer en touwen hun schip/kogge. Er moeten drie Hanze-havens worden aangedaan en je hebt elkaar zeker nodig: overal liggen piraten op de loer.

5. TIJDVAK 1500-1600 DE NEDERLANDEN MAKEN ZICH LOS

Vensters: Karel V, Beeldenstorm, Willem van Oranje, Republiek

Aan het begin van deze eeuw zag het er voor de Hollanders héél anders uit dan aan het einde. Toen woonden ze nog in een provincie van het enorme Spaanse wereldrijk van Karel V, aan het einde ervan waren ze in opstand gekomen tegen zijn zoon, Philips II, voerden ze oorlog tegen het machtige Spaanse Rijk en wilde ze onafhankelijkheid. Bovendien had het protestantse geloof postgevat en was de macht van de katholieke kerk gebroken. Ten slotte was er ook een leider opgestaan, Willem van Oranje, die de oorlog tegen Spanje leidde, maar hij werd in 1584 vermoord. *Last but not least:* de *Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden* was aan een economische opmars begonnen die het kleine land (heel even) één van de machtigste ter wereld zou maken. De burgers hadden enorm te lijden onder de Tachtigjarige Oorlog (1568-1648) maar waren wel aan de macht gekomen, zónder vorst maar mét een stadhouder. Uniek in heel Europa.

Object: De historische voorwerpen in dit tijdvak laten vooral al de omwentelingen zien: opstand, oorlog, religieuze twist maar ook plotselinge welvaart en macht. Wapens, schilderijen en een –voor toen– splinternieuw loflied op Willem van Oranje: het *Wilhelmus*, gezongen door de geuzen, de Hollandse opstandelingen. Het grote katholieke epitaaf (1548) uit het Rijksmuseum Amsterdam toont de sporen van vernieling: de Vader, de Zoon en de Heilige Geest hebben gehavende gezichten. Op het portret van Willem van Oranje uit 1582-1592 is ook een litteken te zien, gevolg van een eerste (mislukte) moordaanslag op de prins. Hij voerde de 'prinsenvlag' met de kleuren oranje-blanje-bleu.

Decor: Een hoge kerktoeren roept de Beeldenstorm uit 1566 op. Veel katholieke heiligenbeelden en andere voorwerpen werden toen vernietigd. Daarnaast is het schavot bij de Ridderzaal in Den Haag waarop de raadspensionaris Johan van Oldenbarnevelt in 1618 werd onthoofd en er is een panorama te zien op een slagveld voor een belegerde stad.

Game: *Pang Pang!* Lont, forquet, kogels, kruit, laadstok.... vroeger kwam er nogal wat aan te pas voordat jij je tegenstander kon omleggen. En nam dat teveel tijd....dan was jij het haasje. Luister ook naar ons volkslied, het plechtige *Wilhelmus*, en raad welk tempo dat lied oorspronkelijk had. Klonk dat dan anders? Ja, helemaal!

6. TIJDVAK 1600-1700 VAN PROVINCIE TOT WERELDMACHT

Vensters: Atlas Maior, VOC, Michiel de Ruyter

Dit was onze legendarische *Gouden Eeuw*. Het kon niet op. Na de inname van Antwerpen door de Spanjaarden vluchtten veel niet-katholieke gelovigen naar Amsterdam en gaven een enorme impuls aan de welvaart en cultuur. De Republiek was een Europese en mondiale grootmacht, Amsterdam één van de meest welvarende steden, zijn haven de grootste. Hollandse schepen voeren uit over de wereldzeeën en haalden uit de vier windstreken allerlei nieuwe en exotisch producten. De kooplieden waren rijk, rijker, rijkest en er was geld voor wetenschap en kunst. In Amsterdam (1500: 30.000 bewoners, 1600 200.000) werden eerst grachten gegraven en daarna kwamen er schitterende grachtenpanden aan te staan. De *Vereenigde Oostindische Compagnie* bouwde een kolossaal netwerk op van handelsposten met behulp van grof geweld en slavernij. De wereld werd ook (bijna helemaal!) in kaart gebracht in de beroemde *Atlas Maior* van vader en zoon Blaeu, drukkers in Amsterdam.

Object: Er kwam heel veel geld binnen dus ten opzichte van de vorige tijdvakken zijn de objecten een stuk luxer: schilderijen, porselein, glaswerk en een prachtig bronzen kanon uit 1633. Niet verwonderlijk zonk in deze periode ook menig schip op weg naar het einde van de aarde, waardoor we nu opgedoken voorwerpen uit de 17de eeuw hebben: natuurlijk eindelijk veel porselein maar ook kisten vol geld en zilveren staven. Logo's waren toen al net zo belangrijk als nu: met een klein brandijzer kon je al je houten spullen merken: V O C.

Decor: Een fraai grachtenpand verbeeldt de winkel van de beroemde Amsterdamse kaartenmaker Joan Blaeu. Langs zijn drukpers kijk je uit over het water en (ver weg) de haven van Batavia.

Game: *Maak de kaart af.* Je schip arriveert bij een stuk land waar nog nooit iemand is geweest. De spelers moeten aan de touwen trekken en aan het roer draaien zodat de kustlijn langzaam zichtbaar wordt, liefst vóórdát je voedsel en water op zijn.

Voor de liefhebbers van de boekdrukkunst is er een drukpers zoals Blaeu die gehad zou kunnen hebben. Bezoekers kunnen virtueel het proces nadoen van het drukken van een pagina – een heel nauwkeurig werkje.

7. TIJDVAK 1700-1800 HET EINDE VAN DE REPUBLIEK

Vensters: *Slavernij, Patriotten, Buitenhuizen, Napoleon*

Een *wereldmacht* was Holland in deze eeuw niet meer, *rijk* nog altijd wel. Dat was in de Republiek overal te zien. Aan de Utrechtse rivier de Vecht verzezen buitenhuizen waar de kooplieden zomers vertoefden wanneer het in hun kapitale panden in de stad te warm werd of de grachten teveel stonken. De fortuinen werden echter vergaard over de rugen van anderen. De Vereenigde Oostindische Compagnie handelde in peper, nootmuskaat en porselein, de West-Indische Compagnie handelde in mensen die in West-Afrika werden gekocht, naar Zuid-Amerika werden vervoerd en daar als slaaf werden verkocht aan plantagehouders. Met de opbrengsten van die plantages (suiker, koffie, cacao, katoen, tabak) werden vervolgens de schepen gevuld die naar Holland terugvoeren. Het leverde heel veel geld op, net als de handel in wapens, aandelen en graan. Aan het einde van de eeuw begon het in heel Europa te rommelen. In eigen land stonden patriotten en prinsgezinden tegenover elkaar (die resp. de burgers dan wel stadhouder Willem V meer macht wilden geven) en vanuit Frankrijk rolde in 1795 de revolutie binnen. *Vrijheid, Gelijkheid, Broederschap* erin, Willem eruit, de Republiek werd bezet.

Object: Koloniale voorwerpen in dit tijdvak zijn schilderijen van Willemstad (Curaçao), de plantage Mariënbosch (Suriname) – maar er ook veel objecten die de strijd uitbeelden tussen

patriotten en prinsgezinden. Op allerlei manieren kon je laten zien bij wie je sympathie lag: met je theeservies, tabaksdoos en glaswerk, rijk gedecoreerd met de stadhouder óf de vrijheidsmaagd. Rond 1760 werden ook koekjes geserveerd op een aardewerken schaalje met slavernijtafereel. De tabakspijp zit in de schaduw met een pijp en glaasje wijn. Zijn slaven plukken in de brandende zon de tabaksbladeren.

Decor: Een elegante theekepel staat symbool voor het 18de-eeuwse Nederland. Maar door het raam zien we de slavenmarkt van Curaçao waar mannen worden gekeurd om te worden verkocht als slaaf.

Game: *Welke kant kiest de bediende?* Orangisten en Patriotten, daar draaide het eind 18de eeuw om. Eindelijk werd er tussen voor- en tegenstanders van beide partijen getwist en de spotprenten vlogen om je oren. Twee bedienden ruziën ook. Met wie ben jij het eens?

8. TIJDVAK 1800-1900 INDUSTRIALISERING IN HET NIEUWE KONINKRIJK

Vensters: *Eerste spoorlijn, Grondwet, Multatuli, Aletta Jacobs*

Napoleon kwam, zag en overwon maar hij ging ook weer. Hij liet in 1813 een verarmd Holland achter dat werd samengevoegd met België tot één *Koninkrijk der Nederlanden*. De zoon van stadhouder Willem V werd ingehuldigd als Koning Willem I. De koning zette zich in voor modernisering en liet wegen, kanalen en spoorwegen aanleggen. In 1839 reed daarop de eerste stoomtrein ('De Arend') tussen Amsterdam en Haarlem met een 'topsnelheid' van 40 kilometer per uur. Het koninkrijk verloor in 1839 weer zijn zuidelijke helft na een opstand van de Belgen en ontving in 1848 een grondwet die Nederland een democratische basis gaf: meer macht voor kabinet en parlement, minder voor de koning. Niet iederéén profiteerde meteen van die democratie. De voortschrijdende industrialisering leidde tot uitbuiting en ongelijkheid, in eigen land (kinderarbeid) en in de koloniën (Nederlands-Indië). Aletta Jacobs kwam op voor vrouwenrechten, Multatuli voor de Indonesische bevolking. Voorwerpen die het verhaal vertellen van de wantoestanden in Nederlands-Indië staan naast objecten die te maken hebben met de strijd voor vrouwenrechten door Aletta Jacobs. Zij verricht onder meer baanbrekend werk rond geboortebepaling.

Object: Te zien is een model van *De Arend* als sigarenhouder waaruit Koning Willem II zijn gasten graag een sigaar presenteerde. Uit het Rijksmuseum in Amsterdam komen verschillende persoonlijke voorwerpen van Johan Rudolf Thorbecke, de man achter de nieuwe grondwet van 1848 (zijn degen, handschoenen en portefeuille).

Decor: Bij de 19de eeuw hoort, hoe kan het anders, het interieur van een treincoupé en een station. Op de achtergrond zien we de aardewerkfabriek van Petrus Regout waarin kinderen aan het werk zijn.

Game: *Fabrieksspel*. Niks gamen en chatten en app-en in de 19de eeuw: de fabriek in! In dit spel moet je nog drie bakken met ongebakken aardewerk in de oven zetten die al vol staat met keramiek. Loodzwaar werk en laat je de bak vallen – trekken ze het van je loon af.

9. TIJDVAK 1900- 1950 OORLOGEN EN CRISIS

Vensters: Crisisjaren, Tweede Wereldoorlog

In nog geen 50 jaar woedden twee vernietigende wereldoorlogen. In de eerste stond Nederland aan de zijlijn, van de tweede had de bevolking zeer te lijden. Tussendoor werd het land ook nog getroffen door een ernstige economische crisis met honderdduizenden werklozen en grote armoede. Het bombardement op Rotterdam, de Jodenvervolging, de Slag om Arnhem, de Hongerwinter, de Japanse kampen in Nederlands-Indië: de Tweede Wereldoorlog laat diepe sporen na in het collectieve geheugen. De getoonde voorwerpen laten telkens afgedwongen keuzes zien: voor of tegen de Duitsers? Voor of tegen democratie? Onderduik of geen onderduik? Helpen of niet helpen? En ten slotte voor iedereen: proberen te overleven.

Object: Pamfletten, posters, foto's, brieven, voedselbonnen, verduisteringslampen, door Joden in bewaring gegeven (en nooit opgehaalde) voorwerpen en een *Volksempfänger* (radio) waaruit eens de stem van Adolf Hitler klonk getuigen van een donkere tijd vol 'goed & fout', helden, lafaards, toekijkers en slachtoffers. Volgens verzetsvrouw Mies Boissevain-van Lennep moest de vrouw 'na de oorlog herstellen en weer aan elkaar lijmen wat door de mannen was stukgemaakt'. Resultaat was de 'bevrijdingsfeestrok' uit 1946, gemaakt van verschillende lapjes stof, te dragen op nationale feestdagen.

Decor: Twee huiskamers in 1938, aan de vooravond van de Tweede Wereldoorlog. In de ene huiskamer een middenstandsgezin met een Joodse kennis, in de andere een gezin met groeiende NSB-sympathieën. Beide gezinnen hebben te maken met de moeilijke tijdsomstandigheden, maar op heel verschillende manieren.

Game: *Doe het met minder*. Sommige oude mensen hebben ze nog bewaard: voedselbonnen. Alles was 'op de bon', dat wil zeggen als het al te krijgen was. De spelers van dit spel moeten een familie een oorlogsjaar door helpen. En die hebben écht nieuwe schoenen nodig, maar willen ook eten. Waar besteedt jij je bonnen aan?

10. TIJDVAK 1950-2000 DE WERELD BINNEN HANDBEREIK

Vensters: Indonesië, Willem Drees, Televisie, Haven van Rotterdam, Suriname/Antillen, Veelkleurig Nederland, Europa

Na de oorlog werd alles anders. Nederland veranderde in snel tempo. Na de verwoestingen kwamen de wederopbouw en daarna de welvaart. Vanaf 1945 kreeg Nederland te maken met de onafhankelijkheidsstrijd van zijn kolonie. In twee 'politieke acties', met veel bloedvergieten en vooral slachtoffers aan Indonesische kant, werd getracht af te wenden wat onvermijdelijk was: in 1949 werd Nederlands-Indië Indonesië. De wereld kwam de huiskamer binnen door het nieuwe fenomeen van de televisie en daarna het internet. Ook wat betreft bevolking werd het land steeds internationaler, diverser en gekleurer. De introductie van de euro in 2002 moest Europa economisch en politiek nog méér met elkaar verbinden maar 15 jaar later ziet de wereld er intussen heel anders uit. Oude zekerheden verdwenen en er kwamen niet meteen nieuwe voor terug. Meer welvaart en technologische vooruitgang gaan samen met vluchtelingenproblematiek, religieuze spanningen, terrorisme, nationalisme en scepsis over de Europese Unie, waarvan Nederland in 1957 één van de grondleggers was.

Object: Natuurlijk zijn in dit tijdvak de 'zegeningen' van het technologische tijdperk te zien: een Philips TV (1950), een transistorradio (1958), een schaalmodel van de Daffodil (later: Daf 33), een Tulip computer System I (1984) en de smartphone (2009). Maar ook de onafhankelijkheidsstrijd van Indonesië en de moord op Pim Fortuyn (2002) worden in herinnering gebracht. Uit het Rijksmuseum komt een groot gehavend portret van Koningin Wilhelmina. In 1960 sneden Indonesiërs het aan stukken: zij wilden dat Nederland ook uit Nieuw-Guinea zou vertrekken, het laatste restje koloniën in Azië. Willem Drees stond aan de basis van onze AOW (1957). Een fan van de minister-president maakte een portret van hem – opgebouwd uit schelpen.

Decor: Het tijdvak wordt verbeeld door middel van een torenhoge flat, opgebouwd uit verschillende gevelstukken van de periode 1945-2000. Snelle projectiewisselingen van een grote hoeveelheid televisiebeelden geven de dynamiek van deze tijd weer.

Game: Eurovisie. Stel je eigen clip samen om Nederland te introduceren op het Songfestival. Keti Koti of Sinterklaas, Vinexwijk of Zaanse molen – geef *jouw* beeld van Nederland!

En nu jij.....ontdek je dubbelganger

In alle tijdvakken kun je ook geconfronteerd worden met je 'dubbelganger' in vroeger tijden. Na het invullen van enkele vragen duikt de dubbelganger met de 'pepperghost'-techniek op in een spiegel en laat je zien hoe jij toen had geleefd wat betreft voeding, gezinssituatie, opleiding, geloof en

levensverwachting. Tekstballonnen vertellen je bovendien wat jij allemaal zou hebben kunnen meemaken in het betreffende tijdvak.

ZAAL 3

NEDERLAND IN VOGELVLUCHT; HET LAND EN DE WERELD; LOOP DOOR DE GESCHIEDENIS

Nederland in Vogelvlucht

Het gebied dat we nu kennen als Nederland bestaat al heel lang, en is in de loop van duizenden jaren door mensenhand veranderd en gevormd, soms in samenspel, soms in strijd met de natuur. Bovendien zijn de begrippen 'Holland', 'de Nederlanden' en 'Nederland' nog niet eens zó oud en hebben ze vele verschijningsvormen gekend. Lange tijd was er zelfs helemaal geen Nederland maar maakte ons gebied deel uit van grote, Europese rijken of was een versnipperd geheel van kleinere gewesten.

Een 15 meter brede panoramische projectie laat in drie wervelende films het land zien zoals het zich gedurende vele eeuwen ontwikkelde. De mens greep daarbij in in de natuur, eerst beperkt, later steeds meer.

Grenzen, water, vaste land, bevolking, verkeer, alles veranderde en verschoof voortdurend waarbij de mens natuurlijk ook zijn invloed uitoefende. Romeinen, Spanjaarden, Fransen en Duitsers veroverden het Nederlandse gebied terwijl de inwoners daarvan uitzwerven over de hele aardbol om – vooral- handel te drijven. Nederlanders bleven daarnaast ook jaar na jaar, eeuw na eeuw, hun land (her)inrichten: dijken, vestingwerken, havens, steden, spoorwegen, kanalen ontstonden en verdwenen weer. En natuurlijk was er het water dat werd omgezet in vruchtbare polders om te laten bewonen door steeds meer mensen.

Drie films worden op het panorama geprojecteerd, samen getiteld 'Het ontstaan van Nederland':

Film 1: Het Landschap: Land in beweging

Alles begint en eindigt met het klimaat. De film begint 315 miljoen jaar geleden, toen de continenten nog aan elkaar vast zaten en het gebied dat later Nederland zou worden een tropisch klimaat kende, bedekt door een dichte jungle. De plantenresten daarvan stapelden zich in miljoenen jaren op tot veen, dat werd samengeperst tot steenkool en dáár ontstond weer aardgas uit. Zo'n 200 miljoen jaar later lag Nederland op de bodem van een tropische zee. Daar leefde plankton waarvan de resten zich uiteindelijk tot aardolie vormden. Intussen schoven de continenten over de aardbol gedurende een periode van honderden miljoenen jaren. 'Slechts' 150.000 jaar geleden was Nederland voor de helft bedekt door de uitlopers van een immense ijskap. In het ijs

zaten enorme zwerfkeien die bleven liggen toen het ijs weer smolt. Ongeveer 3.000 voor Christus gebruikte de mens de keien voor zijn grafmonumenten: de hunebedden. Maar hij ontdekte ook dat de natte klei aan de rand van de rivieren kon worden gedroogd en gebakken tot gebruiksvoorwerpen.

Kenmerkend voor de lage landen was een uitgestrekt moeras- en krekengebied tussen de riviermonden dat werd bewoond door mensen die zowel van de jacht als van het (eerste) boerenbedrijf leefden. Het gebied stond nooit geheel onder water, maar bewoners in het noorden bouwden wel terpen om in de winter droge voeten te houden. De inwoners van het gebied ontwikkelden al snel een bouwwerk dat als 'typisch Nederlands' beroemd zou worden: een dijk. Die werd geconstrueerd (en technisch steeds verbeterd) langs rivieren, veenplassen, meren en uiteraard de zee.

Met de Afsluitdijk (1927-1932) en de Deltawerken (1954-1997) hoopte Nederland zich definitief te beschermen tegen de kracht van het water. Mens en natuur staan echter nooit stil. Om droge voeten te houden zijn steeds nieuwe maatregelen nodig.

Film 2: Land van verbindingen

Nederland is een kruispunt van verbindingen, eerst op natuurlijke wijze (rivieren, zeeën), daarna kunstmatig (kanalen, wegen, spoorwegen, via de lucht). De koopmansgeest die de inwoners al vroeg bezaten, zorgde al in een heel vroeg stadium dat het land werd doorkruist door allerlei handelsroutes. Vervoer over land en water veranderden het aanzicht van Nederland in de loop der eeuwen flink. Een paar duizend jaar geleden leefden er nauwelijks mensen in het gebied dat nu Nederland heet. Wegen waren er niet. De Romeinen gebruikten de Rijn als hun belangrijkste verkeersweg, zij legden ook de eerste echte stenen wegen aan én groeven hier de eerste kanalen. Zo'n 1000 jaar na hun vertrek zorgde het verbond van de Hanze voor een uitgebreid netwerk van vaarroutes en groeide het vervoer over land, dit keer richting Duitsland en Scandinavië. Handel zorgde voor welvaart, welvaart voor meer mensen en meer mensen voor steden. Steden ontstonden op kruispunten van wegen en strategische plekken, nieuwe wegen ontstonden daar weer tussen.

De trekschuit was vanaf begin 17de eeuw in het land de eerste vorm van een goed geregeld openbaar vervoer en zou dat 250 jaar lang blijven. Os (later vervangen door paard) en wagen was het belangrijkste vervoermiddel over de weg, een enkele rijkaard kon zich een koets veroorloven. In 1839 raasde de eerste trein met een topsnelheid van 40 kilometer per uur door het land en men vroeg zich af of het menselijk lichaam hiertegen wel bestand zou zijn. Daarna kwam alles in een versnelling en een paar decennia later lag er al een spoorwegnet. Stoomtrein, auto, vliegtuig, snelwegen en elektrische trein: de 20ste eeuw schonk aan de mens steeds weer nieuwe manieren van vervoer die het begrip 'paardenkracht' een hele nieuwe betekenis gaven. Eén-baans-

wegen werden vijf-baans-wegen, containerschepen voeren in het kielzog van hun voorgangers de wereld over, binnenvaart schepen deden hetzelfde over de Rijn en de Maas.

Film 3: Grenzen in beweging

De natuur kent ze niet, staten en grenzen. En wat er nu aan staten en grenzen is, is pas relatief recent vastgesteld, vastgelegd, bevochten of gevormd. Deze film toont de grootste momenten van staatkundige verandering in onze geschiedenis. De allereerste echte grens werd hier gelegd door, hoe kan het anders, de Romeinen. De Rijn was de meest noordelijke grens van het Romeinse Rijk. Na hun vertrek raakte het 'Nederlandse' gebied verdeeld over stammen: Friezen, Saksen en Franken. Zij verdeelden 'de buit' maar het waren de Franken die uiteindelijk de sterkste bleken. Na een paar honderd jaar maakte het gebied overwegend deel uit van het Frankische Rijk. Karel de Grote breidde het rijk naar alle richtingen uit: Spanje, Italië en Duitsland. Maar dat viel op zijn beurt weer uiteen in drie delen. Nederland behoorde vanaf dat moment heel erg lang tot het Duitse Rijk, was daarna deels Bourgondisch en ging vervolgens behoren tot de 'Habsburgse bezittingen' van keizer Karel V en daarna zijn zoon, Philips II. *The rest is history*. De Hollanders wisten daar geen deel meer van uit te maken en bevochten hun onafhankelijkheid. In 1648 erkende Spanje zijn nederlaag én het feit dat Nederland een onafhankelijke staat wilde zijn. Die staat vaagde keizer Napoleon weer van de Europese kaart maar zijn 'Empire' duurde slechts kort. Noord- en Zuid-Nederland werden enige tijd weer aan elkaar verbonden en in 1839 zag Nederland er uit zoals we het nu nog steeds kennen. Alleen onze Duitse burens deden in 1940 nog een poging het land bij hun Derde Rijk in te lijven. Na de Tweede Wereldoorlog stond Nederland aan het begin van de grote samenwerking binnen Europa, eerst economisch en later ook politiek. Zal de toekomst misschien ooit zónder grenzen zijn?

Het Land en de Wereld

Naast de drie films bevindt zich in zaal 3 ook een grote wandgrafiek getiteld *Het Land en de Wereld* waarop de contacten van de Nederlandse gebieden met de overige landen, steden en volken op aarde te zien is. Ook de eeuwenlange migratie komt aan bod: van Nederlanders naar elders en van andere bevolkingsgroepen naar Nederland. Mensen, dieren, gewassen, (handels)goederen en voertuigen maar ook religies, ideeën en ziektes: allen en alles bewoog zich over de wereld en Nederland lag vaak een kruispunt van wegen.

Loop door de geschiedenis

In deze zaal bevindt zich ook de interactive *Loop door de geschiedenis*. De bezoeker kan, door middel van het intypen van zijn of haar postcode, meer te weten komen over de geschiedenis van de provincie waarin hij of zij woont. Over elk van de tien tijdvakken die in de koepel (zaal 2) zijn te zien, kan de bezoeker informatie opvragen: aantal inwoners,

goederen die er werden gemaakt en verhandeld, wie er aan de macht was enzovoort. Liepen er Romeinen? Was jouw streek welvarend in de Middeleeuwen? Wat gebeurde er in de Tweede Wereldoorlog bij jou in de buurt? *Loop door de geschiedenis* vertelt het allemaal.

ZAAL 4

CANONWAND, VENSTERS OP VROEGER, OUD, NIEUW, NOG NIET....

Canonwand

De bezoeker wordt in zaal 4 meteen getroffen door de enorme Canonwand. Achttien meter lang en bijna drie meter hoog, toont de Canonwand alle 50 Canon-vensters in de tien tijdvakken zowel digitaal als interactief. De vensters zweven en bewegen en geven bij aanraken allerlei informatie op verschillende niveaus voor wie meer wil weten. Bovendien kunnen de Canon-vensters naar elkaar verwijzen en herbergen ze een enorme schat aan historische gegevens, personen en verhalen aan de hand van beeld en geluid. Elk venster wordt uitgewerkt in vijf thema's die met een titel en afbeelding onder elkaar verschijnen als je een venster open klikt. Elk van de vijf thema's kan vervolgens verder worden bekeken. Daarin is plaats voor telkens vijf korte tekstjes en drie afbeeldingen met bijschrift, waar de bezoeker met behulp van pijltjes doorheen kan bladeren.

Geschiedenis om de hoek

Wie op de Canonwand de 50 vensters van de officiële Canon van Nederland heeft bekeken, kan op twee interactieve schermen verder zoeken naar de geschiedenis bij haar of hem om de hoek. Hierin worden de vensters van de talloze lokale en regionale canons ontsloten. Zo zijn er alleen in Overijssel al 33 verschillende canons gemaakt, die hier te doorzoeken zijn.

Oud, Nieuw, Nog niet....

In de zaal van de Canon-wand bevindt zich ook het spel *Oud, Nieuw, Nog niet...* In dit spel wordt de kennis van de bezoeker getest of een voorwerp er in een bepaald tijdvak al (lang) was, net nieuw was of nog helemaal niet bestond. In verschillende rondes (elke ronde gaat over een tijdvak) kunnen meerdere spelers het tegen elkaar opnemen. Kenden de Romeinen al kippen en vorken? Was er in de Gouden Eeuw al een grondwet? Kende men in de Eerste Wereldoorlog al de paperclip?

Wisseltentoonstelling Vensters op Vroeger

Elk jaar is er in de zaal achter de Canonwand een andere tentoonstelling te zien. In de zaal 'Vensters op Vroeger' wordt het verhaal achter één of meer Canon-vensters uitgediept aan de hand van historische objecten en teksten.

De openingstentoonstelling is getiteld *Gekleurd door de tijd. Floris V en Willem van Oranje in beeld* en gaat over de beeldvorming rond deze twee mannen. Want hoe wij historische figuren (mannen en vrouwen) zien en interpreteren, verschilt per tijdvak en generatie. Beelden maken geschiedenis en als die beelden veranderen, verandert ook de geschiedenis. Ook de huidige Canon van Nederland is een eigentijdse verbeelding van de geschiedenis, enigszins gelijkend op de beroemde schoolplaten van Johan Herman Isings uit het begin van de 20ste eeuw, waarbij aan generaties scholieren in krachtige zinnen en intrigerende beelden historische verhalen werden verteld. Maar het historische beeld van 100 jaar geleden is intussen meestal compleet veranderd.

Ook hoe wij nú naar Floris V en Willem van Oranje kijken, verschilt van hoe dat vroeger was. Iedere tijd heeft een eigen kijk op het verleden op basis van nieuwe historische bronnen maar ook op basis van eigen perceptie en de maatschappij waarin men op dat moment leeft. En dat geldt nog meer voor grote historische gebeurtenissen en fenomenen als slavernij, kolonialisme, de VOC en de Tweede Wereldoorlog. *Gekleurd door de tijd* laat zien dat Floris en Willem na hun dood (resp. 1296 en 1584, beiden werden vermoord) een heel andere weg zijn gegaan in het collectieve geheugen van de Nederlander – tot ver in de 20ste eeuw. Bezoekers kunnen aan de hand van schilderijen, prenten, schoolplaten, voorwerpen, foto's, filmbeelden en audiofragmenten van en over de twee mannen hen vergelijken en over hen discussiëren: hoe verschilt de ene afbeelding van de andere? Welke afbeelding zou de historische waarheid het dichtst kunnen benaderen? Wat vindt de bezoeker zelf van deze mannen en hun reputatie? *Gekleurd door de tijd* gaat niet over Floris en Willem zelf maar over de verbeelding van hun persoon in de loop van de vele eeuwen na hun dood.

Persoonlijke pagina

De bezoeker aan de *Canon van Nederland* ontvangt bij binnenkomst een kleine 'tag' (vierkantje) van kunststof. Door de tag in de zalen te richten op verschillende punten kan hij of zij een spel of film starten, meer informatie ontvangen of een spelresultaat bewaren. Deze gegevens kunnen vervolgens, indien de bezoeker dat graag wil en zijn/haar emailadres opgeeft, worden verzonden naar een persoonlijke internetpagina die alleen door de bezoeker kan worden geraadpleegd op computer, ipad of smartphone.